

Arqueología y comunidad

El valor social del
patrimonio arqueológico
en el siglo XXI



Margarita Díaz-Andreu
Ana Pastor Pérez
Apen Ruiz Martínez
(Coords.)

Arqueología y comunidad

El valor social del patrimonio
arqueológico en el siglo XXI

Arqueologia i comunitat

El valor social del patrimoni
arqueològic al segle XXI

Margarita Díaz-Andreu
Ana Pastor Pérez
Apen Ruiz Martínez
(Coords.)



JAS Arqueología

Todos los derechos reservados. El contenido de esta obra está protegido por Ley. Queda totalmente prohibida cualquier forma de reproducción de la misma, sin consentimiento expreso del editor. Si necesita fotocopiar o escanear algún fragmento de esta obra diríjase al Editor www.jasarqueologia.es

Primera Edición, abril de 2016

© De la edición:
JAS Arqueología S.L.U.
Plaza de Mondariz, 6
28029 - Madrid
www.jasarqueologia.es

Edición: Jaime Almansa Sánchez
Corrección: las coordinadoras

© Del texto:
Los autores

© De las imágenes:
Los autores

ISBN: 978-84-944368-8-8 (papel)

Depósito Legal: M-8483-2016

Imprime: Service Point
www.servicepoint.es

Impreso y hecho en España - Printed and made in Spain



Arqueología y comunidad

El valor social del patrimonio
arqueológico en el siglo XXI

Margarita Díaz-Andreu
Ana Pastor Pérez
Apen Ruiz Martínez
(Coords.)

JAS Arqueología Editorial

Índice

Autores	i
<hr/>	
Margarita Díaz-Andreu	
Introducción	1
<hr/>	
Gemma Cardona Gómez	
Implicación social y patrimonio. Un cruce de caminos entre arqueología pública, arqueología comunitaria y didáctica de la arqueología	13
<hr/>	
Jaime Almansa Sánchez	
Contra la (insert value) arqueología pública	35
<hr/>	
Antonio Vizcaíno Estevan	
De la Arqueología programada a la Arqueología en tránsito. Algunas reflexiones en torno a los cambios de forma y fondo de nuestra disciplina	51
<hr/>	
Margarita Díaz-Andreu	
Arqueología, comunidad y valor social: un reto para el patrimonio arqueológico del siglo XXI	69
<hr/>	
Ana Pastor Pérez y Apen Ruiz Martínez	
Nuevas metodologías para una comprensión de las interacciones entre el público y el patrimonio arqueológico urbano	91
<hr/>	
Pere Sala	
Paisatge i societat civil. Cap a noves formes de participació	113
<hr/>	

Alberto Polo Romero y Fernando Blaya Haro	
La digitalización de las bodegas históricas de Aranda de Duero. Del vino al turismo patrimonial	129
<hr/>	
Juana María Huélamo Gabaldón y Josep Maria Solias i Arís	
Reconstruir el passat en un món postmodern: l'exemple de Kuanum	147
<hr/>	
Paula Jardón Giner	
La Prehistoria como medio de inclusión en la reflexión sobre usos del territorio y las relaciones humanas: El Salt (Alcoi)	169
<hr/>	
Juan F. Gibaja, Santiago Higuera, Josep Marès, Nuria Borrut, y Antoni Palomo	
Raval 6000 anys d'Història: un proyecto para aproximar la prehistoria a la ciudadanía	191
<hr/>	
Imma Teixell Navarro, Josep M. Macias Solé y Andreu Muñoz Melgar	
Tres projectes d'investigació arqueològica al servei de la ciutadania	209
<hr/>	
Clara Isabel Pérez Herrero y Begoña Soler Mayor	
Patrimonio y participación ciudadana: ejemplos y reflexiones desde el País Valenciano	225
<hr/>	
Carme Miró i Alaix	
El Servei d'Arqueologia de Barcelona, un servei municipal per fer conèixer l'arqueologia i el patrimoni al ciutadà	243
<hr/>	
Xurxo M. Ayán Vila	
¿Un mundo en guerra? Públicos, comunidades y Arqueología del Conflicto	259

PAISATGE I SOCIETAT CIVIL. CAP A NOVES FORMES DE PARTICIPACIÓ

Pere Sala

Coordinador de l'Observatori del Paisatge de Catalunya
www.catpaisatge.net

RESUM

L'Observatori del Paisatge de Catalunya és un centre de pensament, estudi, documentació i acció sobre el paisatge, un punt de trobada entre totes aquelles institucions, entitats i persones que, a Catalunya i fora de Catalunya es preocupen i s'interessen pel tema del paisatge. Avui, a Catalunya, estan naixent noves maneres d'apropar-se al paisatge, d'entendre'l, de redescobrir-lo, de pensar-hi, d'interactuar-hi. Sorgeixen iniciatives que s'escapen de la lògica dels instruments convencionals i posen sobre la taula nous continguts; noves formes d'organitzar-se, d'assolir acords i d'actuar, i nous instruments de pacte, de col·laboració, d'interacció i de participació entre actors (administracions, entitats, etc.). No són iniciatives de planejament local –només–, però poden incidir en el planejament. L'article mostra algunes d'aquestes d'iniciatives, així com el paper que hi té l'Observatori.

Paraules clau: Paisatge, Actors, Participació, Gestió del Paisatge, Observatori del Paisatge de Catalunya

ABSTRACT

The Landscape Observatory of Catalonia is a centre for thought, study, documentation and action on the landscape; a meeting point for all institutions, organisations and individuals that are concerned about and interested in the subject of the landscape, both inside and outside Catalonia. Today in Catalonia new ways of approaching, understanding, rediscovering, thinking about and interacting with the

landscape are emerging. Initiatives are arising that distance themselves from the logic of conventional instruments and place new contents on the table; new ways of organising; new ways to reach agreements and to act; and new tools for cooperation, participation and interaction between actors (governments, institutions, etc.). These are not solely local planning initiatives, but they can influence planning. The article presents some of these initiatives, as well as the role of the Observatory.

Keywords: Landscape, Actors, Participation, Landscape management, Landscape Observatory of Catalonia

1. INTRODUCCIÓ

Al desembre de l'any 2000, el Parlament de Catalunya es va adherir al Conveni Europeu del Paisatge (Council of Europe 2000), just dos mesos després de la seva aprovació a iniciativa del Consell d'Europa. Cinc anys després, el 2005, va impulsar l'Observatori del Paisatge de Catalunya, i va aprovar i començar a desplegar la Llei 8/2005, de 8 de juny, de protecció, gestió i ordenació del paisatge, base de la política de paisatge de Catalunya (Generalitat de Catalunya 2005). La Llei i el posterior Decret que la desenvolupa (Generalitat de Catalunya 2006) pretenen fer compatible el desenvolupament econòmic i urbanístic amb la qualitat de l'entorn, atenent als valors patrimonials, culturals i econòmics del conjunt de Catalunya. La Llei situa el paisatge com una prioritat de les administracions i de la societat catalana en general i apareix com una magnífica oportunitat per la reflexió sobre el model territorial i de desenvolupament del país (Sala 2007), reconeixent així el que va constatar al seu dia el Conveni Europeu del Paisatge al afirmar: "El paisatge és un element important de la qualitat de vida de les poblacions, tant als mitjans urbans com als rurals, tant als territoris degradats com als de gran qualitat, tant als espais singulars com als quotidians" (Council of Europe 2000: 1).

La Llei té algunes qualitats que fomenten –o si més no, faciliten– la interacció entre actors diversos i la participació. En primer lloc, es tracta d'una norma clara i molt entenedora, fet que apropa el seu text i el seu contingut en general a les institucions, a les entitats i als ciutadans. La segona qualitat que té és que és pragmàtica, que pretén arribar a uns objectius a través de la creació d'uns instruments (catàlegs de paisatge, cartes, estudis d'integració i impacte paisatgístic, etc.) i,

per tant, l'obtenció de resultats ben visibles per tots els agents implicats en la matèria. En tercer lloc, està pensada més en positiu que com a eina limitativa o sancionadora, la qual cosa desperta entre els actors més simpaties que animadversions.

Uns mesos abans de l'aprovació de l'esmentada Llei, a finals de 2004, es creà l'Observatori del Paisatge de Catalunya, entès com un ens d'assessorament de l'administració catalana i de conscienciació de la societat en general en matèria de paisatge. Va ser concebut per tot allò referit a la generació de coneixement i la creació de sinèrgies, complicitats i interdependències en matèria de paisatge. L'Observatori té com a objectiu bàsic i genèric l'observació dels paisatges de Catalunya, es a dir, l'estudi, la identificació, el seguiment, la documentació i la divulgació dels paisatges catalans i de les seves transformacions, sense que això impliqui deixar de banda altres paisatges ni deixar de reflexionar sobre el paisatge de manera genèrica. Aspira a incrementar el coneixement que la societat catalana té dels seus paisatges, tot elaborant propostes i col·laborant amb la Generalitat de Catalunya a l'hora d'implementar polítiques de paisatge. L'Observatori assaja permanentment noves fórmules de funcionament, noves metodologies participatives, i una nova agenda de temes que el permeten avançar en la seva tasca. L'Observatori del Paisatge de Catalunya està representat per amplis sectors de la societat (acadèmic, polític, social i econòmic), fet que afavoreix el diàleg i la mediació entre diversitat de punts de vista.

2. CAP A NOVES FORMES DE PARTICIPACIÓ EN PAISATGE

La participació ciutadana no és res més que la intervenció de la ciutadania en els assumptes públics, individualment o col·lectiva (Nogué, Puigbert, Sala i Bretcha 2010). La finalitat de la participació ciutadana és que la decisió política es prengui amb consciència dels valors i els interessos que hi entren en joc, per tal d'aconseguir el consens social a l'entorn d'un bé comú –en aquest cas, el paisatge-definit a través del diàleg.

La participació és una exigència que prové d'una societat cada cop més complexa i diversa. El món avui afronta realitats polièdriques, reptes cada cop més globals i interconnectats, difícils de segmentar i d'abordar des de les especialitzacions i les mirades sectorials que tradicionalment hem anat construint (Innerarity 2011). Aquests reptes

ens exigeixen ser innovadors, tant en els continguts com en les formes d'actuar. Ens obliguen a reinventar-nos, reconfigurar-nos, assumir la pluralitat de punts de vista, i estar oberts a noves formes d'organització, noves metodologies i nous instruments d'interacció i participació entre tots els actors implicats per a la participació ciutadana i d'ordenació del territori (Bouche-Florin 2013).

En aquesta societat complexa i diversa, les polítiques de paisatge en són un mirall. El paisatge és, en bona mesura, una construcció social: el construïm i l'apreciem des de diferents òptiques, no sempre coincidents (Nogué 2009). No es pot, doncs, gestionar i ordenar el paisatge sense incorporar-hi la participació, tal i com ens recorda el ja esmentat Conveni Europeu del Paisatge. Les polítiques de paisatge aborden una perspectiva fins uns anys enrere encara inèdita: això és, la relació entre el paisatge i la qualitat de vida de les persones, així com el dret al paisatge, la identitat territorial o la relació del paisatge amb el benestar individual i col·lectiu. Amb el Conveni Europeu del Paisatge, el paisatge també deixa de ser una postal, una imatge estàtica que reuneix determinades qualitats escèniques, per passar a ser el context en el que les persones viuen i conviuen i que, per tant, condiona la seva qualitat de vida. El conveni inverteix el sentit que havia tingut tradicionalment el paisatge, de manera que el vincula amb l'actor, i no pas amb l'espectador (Luginbühl 2012). Precisament això explica perquè la ciutadania, en societats democràticament madures, vol implicar-se cada cop més en la gestió del seu entorn immediat (Nogué 2010).

Creix cada vegada més la sensació que és a l'escala de proximitat amb el territori, a l'escala local, on les coses són més tangibles i més pròximes, i és on és més fàcil trobar solucions específiques que s'adaptin a situacions molt concretes. I en aquest context estan naixent noves maneres d'apropar-se al paisatge, d'entendre'l, de redescobrir-lo, de pensar-hi, d'interactuar-hi (Sala, Puigbert i Bretcha 2015). Sorgeixen iniciatives que s'escapen de la lògica dels instruments convencionals i posen sobre la taula nous continguts; noves formes d'organitzar-se, d'assolir acords i d'actuar, i nous instruments de pacte, de col·laboració, d'interacció i de participació entre actors (administracions, entitats, etc.). No són iniciatives de planejament local –només–, però poden incidir en el planejament. Els propers apartats mostren algunes d'iniciatives, així com el paper que hi juga l'Observatori.

3. ELS CATÀLEGS DE PAISATGE DE CATALUNYA, DEL CONEIXEMENT A LA PLANIFICACIÓ

Els catàlegs de paisatge representen el principal projecte de generació de coneixement sobre paisatge de l'Observatori del Paisatge des de la seva creació, i un exemple clar que aquest coneixement no es troba en mans d'unes determinades persones especialistes, sinó que apareix fruit del creuament de sabers plurals i diversos. L'esmentada Llei del Paisatge va crear el catàleg de paisatge com un instrument de caràcter tècnic per a la introducció d'objectius paisatgístics en el planejament territorial a Catalunya, així com en les polítiques sectorials (Sala 2010), i el defineix com els "Documents de caràcter descriptiu i prospectiu que determinen la tipologia dels paisatges de Catalunya, identifiquen els seus valors i estat de conservació i proposen objectius de qualitat que han de complir" (Llei 8/2005). Els catàlegs de paisatge, set en total, coincidents amb els set àmbits de planificació territorial (Alt Pirineu i Aran, Camp de Tarragona, Comarques Centrals, Comarques de Girona, Regió Metropolitana de Barcelona, Terres de l'Ebre, Terres de Lleida), s'estan convertint dia a dia en un instrument rellevant que és aplicat per part de les administracions diverses, ja sigui per integrar el paisatge en la planificació territorial i urbanística, com per dissenyar estratègies turístiques o culturals, o per ser integrades en iniciatives d'educació de paisatge, entre altres aplicacions.

Per tal d'obtenir una informació qualificada sobre els paisatges de Catalunya, buscar la màxima representativitat, i conèixer els valors del paisatge (sobretot aquells que més depenen de la percepció de la població), es van organitzar múltiples mecanismes de consulta i participació per a cadascun dels set àmbits dels catàlegs des de l'inici de l'elaboració dels set catàlegs, l'any 2005, com ara entrevistes telefòniques, consultes a través d'internet, sessions informatives, tallers de treball, entrevistes a agents i experts, taules de debat, estudis d'opinió, la bústia del paisatge, consultes a través del web o enquestes de percepcions, que va representar una experiència pionera i innovadora (Nogué, Puigbert, Sala i Bretcha 2010). L'absència d'una metodologia participativa unànimement reconeguda en l'àmbit del paisatge va afavorir que el procés tingués d'un caràcter pioner, experimental, en construcció permanent (Fig.1).

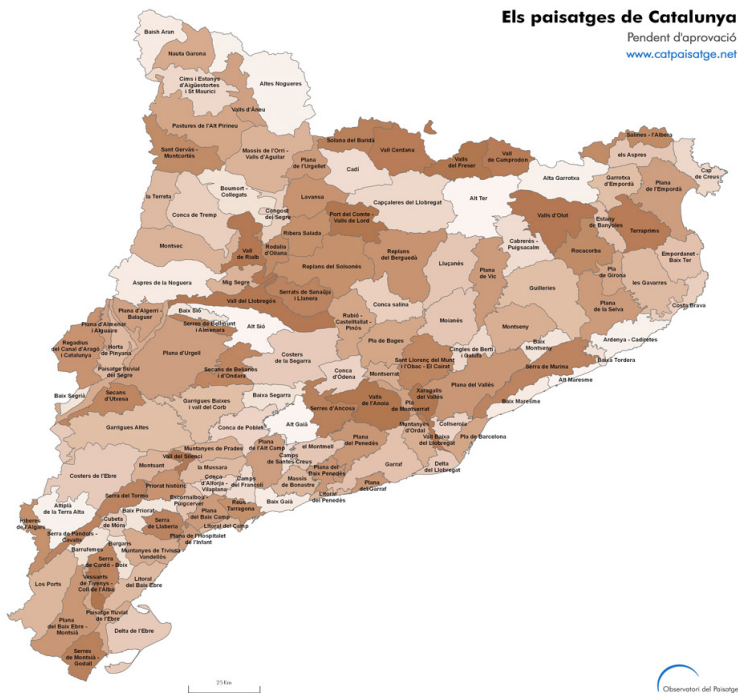


Figura. 1. Mapa de les 135 unitats de paisatge (paisatges) de Catalunya (Observatori del Paisatge de Catalunya).

La percepció del paisatge és tan diversa i depèn de tants factors que es fa difícil cenyir-se a una interpretació dels punts de vista de la ciutadania i els agents del paisatge, i això va fer prioritzar tècniques qualitatives a través del format de la conversa i mitjançant l'anàlisi del discurs, que pretenen assolir coneixement subjectiu (opinions, sentiments o creences), altament rellevant en l'anàlisi del paisatge, on la informació, obtinguda directament de les persones seleccionades, és tractada per tal de fer emergir idees, reflexions, valors o dimensions del fenomen que altrament quedarien exclosos. En aquest tipus de tècniques no és rellevant la representativitat de la mostra dels participants, sinó del discurs.

Prop de 5.000 persones van prendre part d'aquest procés (la Figura 2 mostra el nombre de participants per catàleg), i és on es va posar més de relleu que el saber no està únicament en mans d'un sol agent

(els experts), sinó que és compartit (Nogué, Puigbert, Sala i Bretcha 2010). Els principals objectius que es persegueixen eren els d'implantar la societat en la identificació i valoració del paisatge, així com en la definició d'objectius de qualitat paisatgística; captar la percepció del paisatge per part de la població (especialment els seus aspectes més intangibles, com el sentit del lloc, o les emocions causades per un paisatge); i recordar a la ciutadania que té dret a un paisatge de qualitat.

Catàleg i instruments	Participants
Alt Pirineu i Aran	
Entrevistes a agents	21
Taller amb persones a títol individual	9
Consulta web	152 (243 aportacions)
TOTAL	182 participants
Camp de Tarragona	
Entrevistes a agents	24
Consulta web	566 (849 aportacions)
TOTAL	590 participants
Comarques Centrals	
Tallers oberts	32
Entrevistes a agents	38
Tallers amb agents	52
Consulta web	176 (211 aportacions)
TOTAL	375 participants
Comarques Gironines	
Entrevistes a agents	32
Taller amb persones a títol individual	7
Consulta web	551 (827 aportacions)
TOTAL	590 participants
Regió Metropolitana de Barcelona	
Tallers oberts	32
Estudi d'opinió	1.050
Tallers amb agents	62
Consulta web	577 (737 aportacions)
TOTAL	1.721 participants
Terres de l'Ebre	
Enquesta telefònica	811
Consulta web	251 (376 aportacions)
Entrevistes a agents	22
Grups de discussió	33
Tallers amb agents	45
Tallers oberts	21
TOTAL	1.183 participants
Terres de Lleida	
Entrevistes a agents	22
Consulta web	313 (470 aportacions)
TOTAL	335 participants

Figura. 2. Instruments utilitzats a cada catàleg i nombre de participants. Autors: Nogué, Puigbert, Sala i Bretcha (2010).

El procés participatiu va incidir sobre les diverses fases d'elaboració dels catàlegs i, conseqüentment, va influir en la definició de les unitats de paisatge, basades en el seu caràcter, atribuït per la gent (Nogué i Sala 2006); també en la identificació de valors en el paisatge (ecològics, socials, estètics, simbòlics, productius i espirituals; la definició de punts i recorreguts des d'on observar el paisatge; o també va permetre conèixer noves dinàmiques del paisatge difícilment identificables per altres vies. Finalment, la participació va contribuir a la definició i concreció dels objectius de qualitat paisatgística i de nombroses propostes.

Un resultat inesperat de la participació és que algunes de les persones o administracions locals més actives amb la construcció del mapa de paisatges de Catalunya, per exemple, estan descobrint en les unitats de paisatge que el conformen una font d'inspiració per gestionar determinades àrees, o per al naixement de noves estratègies de paisatge, com està passant amb el recentment creat Consorci Els Aspres, el Pla de paisatge transfronterer de la Cerdanya o la carta del paisatge del Lluçanès, entre altres. En els propers apartats es fa referència a algunes d'aquestes experiències.

Segons determina la Llei del paisatge, el Departament de Territori i Sostenibilitat ha d'incorporar amb caràcter normatiu les unitats de paisatge, així com els objectius de qualitat associats a cadascun d'ells, i que emanen els catàlegs, en forma de directrius del paisatge, als set plans territorials parcials i als plans directors territorials que el Departament consideri oportuns, prèvia consulta pública. De moment l'esmentat Departament ho ha realitzat en dos dels set plans territorials (Terres de l'Ebre i Comarques Gironines). La traducció dels objectius de qualitat paisatgística en directrius de paisatge és un dels principals reptes a tot Europa, però a la vegada un dels passos més importants.

Més enllà de les directrius del paisatge, els catàlegs de paisatge s'estan convertint dia a dia en un instrument rellevant que és aplicat per part de diverses administracions, ja sigui per integrar el paisatge en la planificació territorial i urbanística (com els plans territorials parcials, el pla director urbanístic d'enoturisme de Catalunya, o alguns plans d'ordenació urbana municipal, o algunes nomes de sòl no urbanitzable, etc.), com per dissenyar estratègies turístiques (el paisatge és un actiu de primer ordre) o culturals (adaptació del *Plan Nacional de Paisaje Cultural* al context català), o per ser integrats en iniciatives d'educació

de paisatge (Generalitat de Catalunya; Observatori del Paisatge de Catalunya 2008), entre altres aplicacions. Els resultats dels catàlegs també estan contribuint, tal i com s'esmentava abans, al naixement de diverses iniciatives de planificació i gestió del paisatge liderades per la societat civil o co-liderades amb l'administració local (Sala 2009; Sala 2012). Algunes s'analitzen tot seguit.

4. INICIATIVES DE PAISATGE A L'ESCALA LOCAL

Cada vegada més, el paisatge és vist com un factor imprescindible per al desenvolupament d'un territori, així com una via per a incrementar el nivell d'autoestima, la identitat i la qualitat de vida de la ciutadania, sobretot a l'escala local (Sala, Puigbert i Bretcha 2015). Les polítiques de paisatge tenen el seu origen en la necessitat de trobar respostes en la creixent complexitat del territori i la manera com la societat es relaciona amb els llocs, i a l'escala local aquestes relacions es fan més visibles.

Ha arribat també l'hora de revisar la qüestió de la gestió del patrimoni en els paisatges contemporanis, superant la visió encara vigent avui del patrimoni –tant natural com cultural– com un mer inventari d'elements. Cada peça és part d'un conjunt, és a dir d'un paisatge cultural que és viu, que li dona sentit i raó de ser (el paisatge com a patrimoni) (Fairclough i Møller 2008). Avui, és el propi paisatge el generador de patrimoni cultural, i això també pot tenir una aplicació com a valor de desenvolupament econòmic (Sala 2011).

A continuació es mostren dues iniciatives de gestió i ordenació del paisatge que avancen en aquesta direcció, i que en certa manera qüestionen l'operativitat d'alguns dels instruments i estratègies en què s'han fonamentat les eines i polítiques territorials i de paisatge fins ara.

4.1 Pla de paisatge transfronterer de la Cerdanya

El Pla de paisatge transfronterer de la Cerdanya¹ és un exemple de com es pot contribuir a repensar el territori des del paisatge. Es tracta d'un projecte innovador que enforteix i potencia el paisatge com a factor d'increment del sentiment de pertinença a un territori i –també– com

¹ <http://paisatgecerdanya.parc-pyrenees-catalanes.fr> [accés 3/1/2016].

a factor de competitivitat territorial vinculat al desenvolupament local i a la creació d'oportunitats econòmiques. El Pla, iniciat el 2012, és un projecte conjunt de l'Observatori del Paisatge, el Consell Comarcal de la Cerdanya, la Comunitat de Comunes de la Cerdanya, l'Ajuntament de Llúvia, i el Parc Natural Regional dels Pirineus Catalans, conscients que les dues bandes de la frontera tenen un mateix paisatge, la Cerdanya, i de la importància estratègica de conservar-lo i potenciar-ne la qualitat. Aquest és un projecte de suma d'esforços i voluntats a l'hora de pensar i establir plegats unes bases de futur que posin en valor aquest paisatge transfronterer, amb la complicitat dels principals actors socials i econòmics de la zona (Observatori del Paisatge de Catalunya 2013). Les primeres passes conjuntes que s'estan fent a ambdues bandes de la frontera són, entre d'altres, l'obtenció d'una cartografia comuna de la Cerdanya, un document de caracterització d'aquest paisatge transfronterer, una estratègia de futur a seguir, i un programa d'accions d'educació, sensibilització i comunicació. Per tant, aquesta iniciativa genera una xarxa d'actors locals cada cop més gran i més ben travada per construir coneixement nou i gestionar-lo en benefici del territori de la Cerdanya i de la comunitat que hi viu.

Aquesta experiència també posa sobre la taula nous interrogants i nous reptes, que convida a noves preguntes: com podem implicar els agents socials i els sectors econòmics en la gestió i la millora d'un paisatge transfronterer?

4.2 La transformació del Priorat

En els últims anys han guanyat importància aquelles iniciatives de gestió del territori de caràcter més horitzontal, que configuren xarxes d'actors cada vegada més complexes, sovint prenent decisions conjuntament i sent-ne corresponsables. Aquestes noves formes de gestió del territori s'articulen sovint al marge de l'administració. Un exemple és el de la comarca del Priorat. Situat al sud de Catalunya, amb un fort component rural, el Priorat fins fa pocs anys patia un intens despoblament i empobriment. L'interessant d'aquesta experiència és que mostra com la recuperació de la identitat local i del sentit de pertinença és una peça essencial per capgirar les dinàmiques socials i econòmiques del territori, i com les organitzacions en xarxa en l'àmbit del paisatge han funcionat com un factor clau per al desenvolupament territorial dins del context competitiu global.

Avui el Priorat és una comarca molt dinàmica que no té res a veure amb el que era fa ben poques dècades. Aquest és un clar exemple d'una comunitat intel·ligent que ha sabut reinventar-se i apostar per la qualitat d'un territori, expressada a través d'un paisatge harmònic i ben endreçat basat en la producció de vi. Aquesta comunitat ha vist en la preservació i promoció del seu paisatge vitivinícola una gran oportunitat per a encarrilar estratègicament el seu futur, apostant per la producció de qualitat i una qualitat de vida d'alt valor afegit. I això s'ha aconseguit a través de moltes iniciatives vinculades al paisatge, com la Carta del Paisatge del Priorat² o la candidatura del Priorat-Montsant-Siurana com a paisatge cultural per la Unesco, entre d'altres. Al Priorat, representants polítics locals, propietaris de les vinyes, denominacions d'origen, entitats culturals i socials de tota mena, mitjans de comunicació locals, experts, ciutadans, tots ells són els protagonistes d'aquesta extraordinària transformació, que s'ha anat construint amb el temps.

5. WIKIPEDRA, UN EXEMPLE DE GESTIÓ COL·LABORATIVA PEL PAISATGE

Avui està creixent el valor de les societats col·laboratives i de la gestió col·lectiva del territori i del paisatge. Es constata un augment d'aquest tipus de participació cívica, que comparteix un interès comú –el paisatge i el patrimoni-, i que es val de la proximitat, l'experiència quotidiana i el contacte directe amb el territori. Una iniciativa rellevant en aquest àmbit és Wikipedra³ (Fig.3). Wikipedra és un clar exemple de projecte amb formats i maneres de fer no convencionals, que s'articula a través de dinàmiques col·laboratives, i que, a més, aprofita les oportunitats que ofereix la nova realitat digital, que està modificant la distribució de costos per a l'acció col·lectiva.

Wikipedra és una base de dades col·laborativa (d'aquí prové el terme inicial "wiki") sobre barraques de pedra seca a Catalunya (arquitectura tradicional feta amb pedres en sec, és a dir, sense morter, argamassa o material d'unió entre les diferents peces, amb la funció de cobert d'estris i lloc de descans), que permet, per una banda, fer consultes sobre aquesta

2 <http://www.consensus.cat/priorat> [accés 2/1/2016].

3 <http://wikipedra.catpaisatge.net> [accés 2/1/2016].

temàtica de manera intuïtiva i atractiva (amb mapes, fotografies, fitxes, cerques) i, per l'altra, que les persones que vulguin puguin introduir dades relacionades amb les barraques de pedra seca a Catalunya i modificar-les. Wikipedra és, doncs, un projecte basat en l'intercanvi de coneixements, però també en la reciprocitat i la cooperació entre persones que tenen un interès en comú: els paisatges de la pedra seca (sobretot les entitats que vetllen pel patrimoni i els paisatges de la pedra seca a Catalunya). Tant la iniciativa com el seu funcionament diari prové exclusivament de la societat civil (concretament de l'entitat Drac Verd, de Sitges, formada per experts en el patrimoni de la pedra seca, amb una llarga trajectòria en el seu inventari i catalogació, i que fan la tasca de validar la informació de Wikipedra), i aquí radica el major interès. En aquest projecte, l'Observatori del Paisatge actua d'observador i de paraguas institucional de la iniciativa.

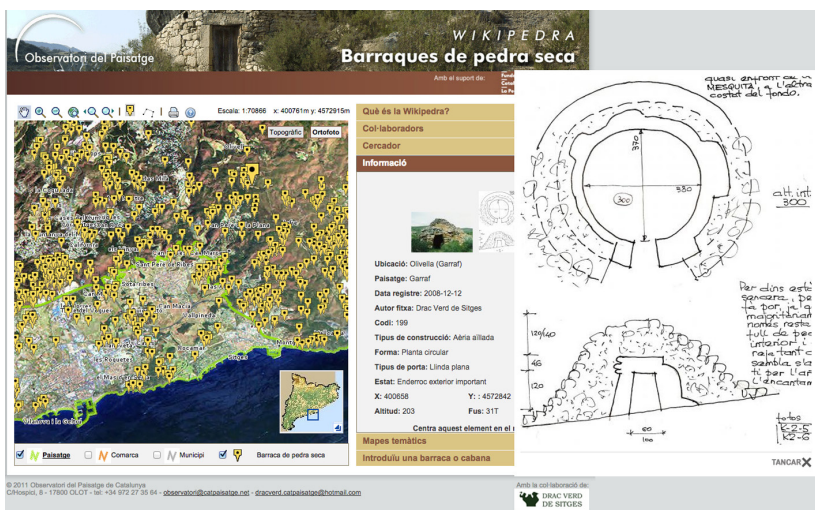


Figura 3. Imatge de la web de Wikipedra (Observatori del Paisatge de Catalunya).

En quatre anys d'existència, Wikipedra ha construït un inventari de més de 11.000 barraques. Tota aquesta informació ha començat a ser utilitzada pel Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya, que l'ha incorporada al seu Sistema d'Informació Geogràfica i la consulta a l'hora d'informar sobre nous projectes. El mateix Departament

també he declarat cinc barraques de Mont-roig del Camp (Baix Camp) com a Béns Culturals d'Interès Nacional (BCIN). La informació també està sent utilitzada pels municipis en les seves respectives polítiques de paisatge, patrimoni o turisme, o per iniciatives privades en els àmbits del turisme i la divulgació, com els mapes que publica l'editorial Piolet.

6. A TALL DE CONCLUSIÓ

En conclusió, vivim d'una societat cada cop més complexa i diversa, i els nous processos participatius a totes les escales poden donar desposta a aquesta complexitat. Per això cal insistir en els processos participatius ja coneguts i assajar alhora noves formes de participació creatives i flexibles, liderades moltes vegades per la societat civil, on l'existència de noves tecnologies obre un món de noves possibilitats. En un món tan interconnectat com el d'avui, en el que es reclamen noves formes de governança del territori i en el que les poblacions volen ser consultades a l'hora de transformar els paisatges que els donen identitat territorial, les formes de participació, ja siguin formals o informals, són fonamentals. La funció de l'Observatori del Paisatge és actuar de punt de trobada entre totes aquelles institucions, entitats i persones que, a Catalunya i fora de Catalunya, es preocupen i s'interessen pel tema del paisatge, tant des de l'Administració, com des de l'àmbit professional, docent i de la recerca. L'Observatori intenta connectar idees i persones, posar en circulació informació sobre paisatge, actuar com a autèntic viver de projectes innovadors, crear noves aliances, i impulsar noves metodologies i noves temàtiques d'estudi, i contribuir a instaurar noves formes de democràcia participativa en tot allò relatiu al govern i a la gestió del territori sempre des de la interdisciplinarietat.

BIBLIOGRAFIA

- Bouche-Florin, Le. (2013). *Eveil au paysage et démocratie participative. A Seminari internacional. Redescobrir el paisatge des del món local, 27 de setembre de 2013*. Olot, Observatori del Paisatge de Catalunya, 2013. [Document no publicat].
- Council of Europe (2000). *European Landscape Convention*. Strasbourg: Council of Europe

- Decret 343/2006, de 19 de setembre, pel qual es desenvolupa la Llei 8/2005, de 8 de juny, de protecció, gestió i ordenació del paisatge, i es regulen els estudis i informes d'impacte i integració paisatgística, *Diari Oficial de la Generalitat de Catalunya*, 4723, p. 39.384-39.388 (2006).
- Fairclough, G. i Møller, D. (eds.) (2008). *Landscape as Heritage: The protection and management of cultural landscapes in Europe, A Review by COST A27. G79*. Berne: Geographica Berniensis.
- Generalitat de Catalunya; Observatori del Paisatge de Catalunya (2008). *Ciutat, territori, paisatge: materials per a l'educació secundària obligatòria: projecte d'innovació educativa*. Olot: Observatori del Paisatge; Barcelona: Generalitat de Catalunya.
- Innerarity, D. (2011). *La democracia del conocimiento. Por una sociedad inteligente*. Barcelona: Paidós.
- Llei 8/2005 i Reglament de protecció, gestió i ordenació del paisatge. Barcelona: Generalitat de Catalunya, Departament de Política Territorial i Obres Públiques. (Quaderns de Legislació).
- Luginbühl, Y. (2012). *La mise en scène du monde. Construction du paysage européen*. Paris: CNRS Éditions.
- Nogué, J. (2009). *Entre paisajes*. Barcelona: Àmbit.
- Nogué, J. (2010). *Paisatge, territori i societat civil*. València: Editorial 3 i 4.
- Nogué, J. i Sala, P. (2006). *Prototipus de catàleg de paisatge. Bases conceptuals, metodològiques i procedimentals per elaborar els catàlegs de paisatge de Catalunya*. Olot: Observatori del Paisatge de Catalunya.
- Nogué, J.; Puigbert, L.; Sala, P.; Bretcha, G. (Eds.) (2010). *Paisatge i participació ciutadana*. Olot: Observatori del Paisatge de Catalunya; Barcelona: Direcció General de Participació Ciutadana del Departament d'Interior, Relacions Institucionals i Participació Ciutadana de la Generalitat de Catalunya. (Documentació; 1).
- Observatori del Paisatge de Catalunya (Ed.) (2013). *El paisatge transfronterer de la Cerdanya: un projecte de futur comú = Le*

paysage transfrontalier de la Cerdagne: un projet d'avenir commun. Olot: Observatori del Paisatge de Catalunya; [S.l.]: Parc Naturel Régional des Pyrénées Catalanes. [En línia] Recuperat de: http://www.catpaisatge.net/fitxers/tries/proj_transfront_2013.pdf

Sala, P. (2007). The landscape act and the Landscape Observatory of Catalonia. A *Fifth meeting of the workshops of the Council of Europe for the implementation of the European Landscape Convention. Proceedings, Girona, Spain 28-29 September 2006.* (pp. 207-229) Estrasburg: Council of Europe.

Sala, P. (2009). Landscape and good governance: the experience of Catalonia. A *Seventh meeting of the workshops of the Council of Europe for the implementation of the European Landscape Convention. Proceedings, Piestany, Slovake Republic 24-25 April 2008* (pp. 97-112) Estrasburg: Council of Europe.

Sala, P. (2010). Els catàlegs del paisatge. A Departament de Política Territorial i Obres Públiques de la Generalitat de Catalunya (Ed.) *La política de paisatge a Catalunya. Guia d'Integració Paisatgística*, 4 (pp. 42-51) Barcelona: Departament de Política Territorial i Obres Públiques de la Generalitat de Catalunya.

Sala, P. (2011). Paisaje y patrimonio territorial. Valores a desarrollar y conservar. A *Crisis y Territorio. Aportaciones y Conclusiones del VI Congreso Internacional de Ordenan del Territorio. Pamplona, octubre de 2010* (pp. 379-382). Madrid: Asociación Interprofesional de Ordenación del Territorio FUNDICOT.

Sala, P. (2012). Regional and Local Participation and Co-operation in Implementing the European Landscape Convention. The Experience of the Landscape Observatory of Catalonia. A N. Raasakka i S. Sivonen (Eds.). *Northern Landscapes. Implementation of the European Landscape Convention in the North Calotte Municipalities. Conference in Inari 7-9.9.2011.* (pp 55-66). Inari: Centre for Economic Development, Transport and the Environment for Lapland (Reports 48, 2012).

Sala, P.; Puigbert, L. i Bretcha, G. (Eds.) (2015). *La planificació del paisatge en l'àmbit local a Europa.* Olot: Observatori del Paisatge de Catalunya; Govern d'Andorra. (Documentació; 2).